

Zigurds
Kalmanis

VĒJŠ PĀRI LĪBAGIEM

Pagasta
vēstures
stāsti
un apceres

Zigurds Kalmanis

VĒJŠ PĀRI LĪBAGIEM

Pagasta vēstures stāsti un apceres

Zigurds Kalmanis

VĒJŠ PĀRI LĪBAGIEM

UDK 908 (474.3)
Ka 260

Izdevums sagatavots ar Lībagu pagasta padomes un
biedrības «Aleksandra Pelēča lasītava» atbalstu.

Korektore: Ināra Boguša
Salikums un mākslinieciskais noformējums: Anda Arbidāne

Izmantoti fotoattēli no autora, Lībagu pagasta iedzīvotāju,
pagasta iestāžu, novada muzeju un privātpersonu kolekcijām.

ISBN 978-9984-9992-4-1

© Zigurds Kalmanis, teksts – 2008
© Anda Arbidāne, noformējums - 2009

IEVADS

Atverot grāmatu par Lībagu pagasta vēsturi, jāatzīmē, ka tā pagaidām būs plašākais šāda veida pētījums par Talsu pilsētas tiešā tuvumā un Latvijas galvaspilsētas Rīgas virzienā no reģiona centra esošo teritoriju. Pagasta novietojums ir viens no galvenajiem apstākļiem, kas laika gaitā sasaistījis Lībagu un Talsu vēstures notikumus, gluži dabiski savstarpēji mijiedarbojoties. Administratīvo robežu izmaiņas Lībagus pietuvinājušas Talsiem pavisam cieši, bet visnopietnāk savītas Lībagu un Stendes pagastu ļaužu dzīves, jo senāko divu pagastu vietā izveidots viens.

Stendes pagasta un Lībagu pagasta saskarsmēs gadsimtiem pastāvējušas pretrunas, jo stendenieki, dzīvojot uz privātmuižas zemes, bez pagasta klaušām pildījuši arī muižas klaušas. Lībagu kroņa muižas zemniekiem miera laikos bijis jāmaksā tikai ap 20 rubļiem rentes naudas par lielu sētu. Tādi nieka nodokļi stendeniekiem bijuši kā dadzis acī. Abu pagastu apvienošana 1979. gada 14. novembrī, pamatojot to ar nepieciešamību paplašināt Valsts Stendes selekcijas un izmēģinājumu stacijas lauku platības un ietvert šo saimniecību vienā administratīvā dalījuma teritorijā, dažbrīd pretrunas vēl uzjundījusi. Savstarpēja izzobošanas tieksme un dalījums Lībagu vai Stendes gala ļaudīs pastāv līdz šai baltai dienai.

Apvienojot Stendes un Lībagu pagastus (tolaik administratīvo ciemu padomju teritorijas), no apvienotā pagasta izslēdza Stendes stacijas ciematu (senāk Renču ciems), kas 1991. gada 14. novembrī kļuva par Stendes pilsētu. Līdz ar to no Talsu apvidus kartes nozuda plašais Stendes novads, kas savulaik no Lībagu un Nurmuižas malas aizstie-

pies gandrīz līdz Ventspils apriņķa Puzes novada robežām. Izveidojās lielie Lībagi ar 1982. gada 1. janvārī fiksētiem 146, 3 km² kopplatības un 2262 iedzīvotājiem. Lībagu pagasta informatīvais prospekts, kas sastādīts 2001. gadā, vēsta, ka precizētā pagasta teritorija aizņem 144 km². Pagasts robežojas ar Talsu pilsētu un Ģibuļu pagastu (Z, ZR daļā), Laidzes pagastu (Z daļā), Abavas pagastu, Stendes pilsētu un Virbu pagastu (D daļā), Laucienes pagastu (A daļā). Pagastā atrodas trīs lielciemi: Dižstende (572 iedzīvotāji), Mundigciems (546 iedzīvotāji), Lībagi (435 iedzīvotāji), divpadsmit mazciemi: Ābeļi, Aklaisciems, Andumi, Birzmaļi, Bungciems, Dārznieki, Gailīšciems, Kalnmuiža, Stendes Mācītājmuiža, Mazstende, Purgalciems, Sukturi un trīspadsmit skrajciemi: Čumalas, Buļnieki, Brancas, Indrāni, Jukumi, Kampari, Kursakciems, Linejciems, Mariņi, Mežvidi, Putniņciems, Vīceži, Vecleiši. Lībagu pagastā 2000. gadā no 2135 iedzīvotājiem 96% bijuši latvieši. Pagastā reģistrēti 29 uzņēmumi un organizācijas, bet reāli strādā 13. Ar lauksaimniecību pagastā nodarbojas 244 zemnieku saimniecības un 779 piemājas saimniecības. Meži aizņem vairāk kā 50% no pagasta teritorijas, dodot izejvielas kokapstrādei, kas ir viena no nozīmīgākajām nozarēm. Augkopības kultūras augsto līmeni pagasta saimniecībās vienmēr ietekmējusi jau 1922. gadā dibinātā Valsts Stendes selekcijas stacija.

Būtiskākais dabas resurss Lībagu pagastā ir dažādiem mērķiem izmantojamas grants iegulas. Pagasta teritorijā atrodas Ziemeļkurzemes augstākā virsotne Kamparkalns (174,8 m virs j.l.), kam apkārt plešas košām ainavām bagātais dabas parks «Talsu pauguraine». Dabas parka teritorija ir valsts aizsardzībā no 1977. gada kā aizsargājamo ainavu apvidus, bet no 1987. gada kā dabas parks. Parka Lībagu pagasta teritorijā esošais Ābeļu ezers aizņem 5,3 hektārus, tā apkārtņē ir Krikāju leja, Kalnmuižas kraujas, Trikalniņš – talsenieku iecienīta pilsētai tuvākā slēpošanas vieta. Bērzenes ezers ir 3,2 ha liels, bet tā dziļums sasniedz 15,8 metrus. Vēzenes ezers aizņem tikai 1,1 hektāru, bet tā krastā aug viens no Latvijā lielākajiem pilādžiem (2,1 m apkārtmērs).¹ Pie Vīcežu dzīvojamās mājas ziemeļu stūra aug otrs lielākais osis Latvijā ar stumbra apkārtmēru 4,9 metri. Mundigu ezera

1 Z. Žukova. Latvijas zili zaļā rota.– Rīga: Jumava, 2001.– 250.–253. lpp.; zīm.

dienvidaustrumu krastā zaļo Mundigu svētozols, bet Andumu mežā uz dienvidaustriem no Mežītu pilskalna atrodas Vecmuižas jeb Andumu svētozols. Uz dienvidrietumiem no Potu mājām vēl nesen zaļoja divi dižozoli ar sen iecirstām bišu dorēm. Viens no tiem 2006. gadā bija tik ļoti ieaudzis brikšņos, ka nokaltis, bet stumbrs ar divām bišu dorēm joprojām stāv kā zīme seno dravnieku piemiņai. Mežā aiz seno Stendes Ģibuļu mājvietas zinātāji var atrast vēl kādu senu bišu koku – Lindraku jeb Dreimaņu priedi. Stendes muižas parkā Dižstendē 2005. gada janvāra vētra ar saknēm izgāza vienu no garākajiem Latvijas dižozoliem, bet otrs divžuburu dižozols vēl turas. Lai arī vētrā stipri postīts, Stendes parks joprojām dižojas ar skaistiem dižskābaržiem, duglāziju, dižozoliem, baltajām robīnijām, tatāru kļavu, magnoliju un citiem retiem augiem. Latvijas dabas pētnieks Guntis Eniņš Lībagu pagasta teritorijā uzskaitījis divdesmit astoņus dižkokus. No tiem gājis bojā kādreiz ceļinieku un ceļu projektētāju nenosargātais, Talsu-Stendes šosejas vidū uz Rietumiem no Salmiņu mājām palikušais dižozols. Ceļu darbinieki 2000. gadā nozāgēja divus uzskaitītos dižošus ceļmalā pie Vīcežiem. Nav īstas skaidrības par Vīcežu dižās mežābeles likteni. Joprojām zaļo Liepadu ozols, Dzintaru liepa pie Dzintarkalna mājas Talsu pievārtē, Budu kļava, Zviedru ozols, Pērkoņa ozols pie Brancām, Āžu ozols, Lejaslāču ozols, Āžukalnu ozols, Vecleišu ozols, Čumalu liepa, Ratnieku priede, Brancu bumbiere, Zemeņu ķirsis, Bezdubeņu egle, Kamparu egle, Jāņu egle pie Kalnlāčiem, Bībju liepas, Egle-biez-mize Stendes mežos.

Pagasta kultūras dzīve norit lielākajos centros, atpūtas bāzēs un saistīta arī ar Talsu pilsētas kultūrnorisēm. Tā nu iznāk, ka runāt vai rakstīt par Lībagu pagastu un tā vēsturi var tikai ievērojot arī Talsu pilsētas un Stendes pagasta vēstures gaitu.

Pētījumā dažkārt lietoti atšķirīgi vietvārdu, mājvārdu un personvārdu nosaukumi, jo izskatītajos dokumentos tie pierakstīti dažādi. Noskaidrotie pazīstamāko personu dzimšanas vietas dati atzīmēti pēc dzimšanas laikā iespējamā, jo neskaitāmās turpmākās administratīvās izmaiņas nekādi nav attiecināmas uz dzimšanas faktu. Šķiet, ka tieši jebkuras vietas konkrēta adrese pētniekiem sagādās problēmas arī turpmāk. Pietiekami mūsdienīgu risinājumu atradis Guntis Eniņš un izdevniecības «Lauku Avīze» speciālisti, kuri sagatavoja grāmatu

«100 dižākie un svētākie».² Lai pēc novadu izveidošanas pašvaldības masveidā neorganizētu viensētu vienādo nosaukumu pārveidošanas kampaņu iepriekšējo pagastu teritorijās, vajadzīgs tikai viens sīkums – adresei pievienojamas ar JPS sistēmu fiksētas koordinātes. Pasta darbiniekiem tad nebūs grūtību ar sūtījumu piegādēm. Ja Gunta Eniņa atzīmētās dižā bērza koordinātes pie Lībagu pagasta Dižstendes Zemenēm ir precīzas, tad adresāts būs sasniedzams Zemenēs 57°11'49», 22°34'03». Līdz ar to arī jaundzimušie tieši šajā Zemeņu sētā turpmāk zinās savas dzimšanas vietu pēc vienām koordinātēm, bet citām sētām ar tādu pašu vārdu koordinātes būs atšķirīgas. Visas adreses, lietojot Eniņa grāmatu, tomēr atrast nevarēs, jo ne jau katrs dižkoks aug gandrīz sētsvidū.

Dokumentos ne vienmēr minēti personu vārdi, pierakstot tikai uzvārdu. Protokolētāja individuālais pieraksta veids arī dažkārt mainījis vietvārdu un personvārdu šolaik ierastās nianšes. Ja pētījuma noslēgumā nav bijis iespējams novērst kādu misēkli, tad uzvārds vai cits neskaidrs vēstījums iezīmēts ar jautājuma zīmi, cerot, ka iespējamie zinošie lasītāji papildinās tekstu, paziņojot savus labojumus autoram biedrībā «Aleksandra Pelēča lasītava» Talsos, Lielā ielā 37, kur sagatavots šis projekts. Pilns pētījuma salikums, kas papildināts ar labojumiem un precizējumiem, būs pieejams izdevuma e-variantā.

2 Guntis Eniņš. 100 dižākie un svētākie.– R: izdevniecība Lauku Avīze, 2008.– 296 lpp., foto

SENLAIKI, FOLKLORA UN REVOLŪCIJAS

I daļa

SENLAIKU LIECĪBAS

Senākās liecības par cilvēka darbību Baltijas telpā sniedzas pāri septiņiem tūkstošiem gadu pirms mūsdienu laika skaitīšanas sistēmas sākuma. Lībagu pagasta vēstures liecinieks – vismaz piecus tūkstošus gadu vecs ozola stumbrs atklājās 2007. gadā, veidojot dīķi purvainā iedobē Kamparkalna nogāzē pie Dziļleju mājām. Vecākais cilvēka roku apstrādātais dabas objekts ir Stendes graudaugu selekcijas institūta iebraucamā ceļa labajā pusē novietotais (2002) bedrīšu akmens, kam vairāk kā trīs tūkstošus gadu sena vēsture ar neskaidru pielietojuma nozīmi³.

Novada arheoloģiskie liecinājumi ir neolīta (3000. – 1500. gadi pirms mūsu laika skaitīšanas sistēmas) akmens kara cirvja atradums Stendes Ūzās, kas savulaik glabājies Lībagu Purgalos. Vēl divus akmens cirvjus Grīvu māju robežās atradis Jānis Dauge. Stendes Kalešos Kārlis Horsts izracis galvaskausa virsu, pakavsaktu un adatu ar «aci». Eduards Šturms pie Stendes Sirmiem Kalnmežā reģistrējis «kara kapus», kur atrasti ieroči un ģindeņi. Kalniņu un Sirmu māju robežjoslā pa kreisi no iebraucamā ceļa Kalniņos ap 1900. gadu atrasta «plinte», saktas un ģindeņi. Pie Stendes Maķiem Ķēniņa kalnā atrasti ieroči un ģindeņi, bet blakus bijis arī Ķēniņa dīķis. Pie Stendes Bēķiem ap 100 metrus no mājas stūra Vīcežu virzienā bijis apaļš grants kalniņš, kur Ernests Bekmanis atradis pakavsaktu un kaulus.

Lībagos uziets vidējā dzelzs laikmeta ovālais šķiltavakmens liecina par medību novadu, jo mednieki nēsāja šķiltavakmeņus piekārtus pie jostas un mēdza pazaudēt. Trīs vēlā dzelzs laikmeta smilšu uzkalniņu kapi atrodas pie Lībagu Aklāciema Zviedriem un viens pie Stendes Sudrabiņiem, kur it kā atrasti ģindeņi un zobens. Smilšu uzkalniņu

3 Juris Urtāns. Pēdakmeņi, robežakmeņi un muldakmeņi. – R.: Avots, 1990. – 88 lpp.; il.